

Három laudáció

Fekete Vince: *Vak visszhang*

Fekete Vince nemzedékét húsz-huszonöt évesen érte a romániai rendszerváltozás, s mint a szerencse gyermekei kezdhették pályájukat megalázott, sok testi-lelki kínt elszenvedett elődeik után. Újat akartak ellenükben is. Más nyelven kellett megszólalniuk, szabadon, szabad szájjal, még a nyelvi salakot is költészetre érdemesítve. Vagányak voltak és kegyetlenek, mint a kilakoltatottak, ironikusak, a hagyományos értékek felől nihilistáknak tetszetek. Ízlésüket a posztmodernhez mérték, s Fekete Vince első két könyve is magán viseli az irányzat jegyeit. *Vak visszhang* című válogatott kötetébe inkább mutatóban vett át abból az időből verseket. Ám miután magára találva fölszabadult, azzal a modern nyelvvel, struktúrával élt tovább, mikor az alapvető emberi dolgokat – a mindennapi létezést, a szerelmet, a betegséget és a halált – foglalta költeményeibe. És a természetet és a székelységet élte át, mint olyan modern költő, akinek népe és földje van, és Isten kezébe teszi a sorsát.

Mi lehetett a látványos változás oka? Úgy érzem, az emberi sorsok megrendítő hatása, a szerelem csodálatos döbbenete, az a katarzis, amely az érzelmekhez fordította költészetét. Empatikussá lett, és szükségese volt annak kimondására, s mikor embertársai helyzetéből teremti költeményeit, akkor az ő arcukban nézi, mossa meg arcát. Amikor megtalálta önmagát a verseiben, a verseket sugárzás, az igazi nagy költészetre jellemző aura vette körül. Fölért arra a határra, amin túl már nem érvényesülnek idegen izmusok, stílusirányok, csak az egyéniség belső kényszere. Még akkor is, ha a posztmodern építkezés is felfedezhető a verseiben. Kosztolányi *Hajnali részegsége* és az *Ének a semmiről* úgy vetül át a *Kérdés* című versen, akár valami régi film az újjal egyesülve. A *Távolodó* című Berzsenyi *A közelítő tele* hat át, mert a tél közeledtét már nem lehet egy az egyben megírni, pedig ugyanaz a környezete, és ugyanazt a veszteséget hozza az elmúló szerelemben. Az elmúlót a közeledőben.

A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozata Élőfolyóirat című sorozatának keretében 2016. november 17-én a 2016. évi Az Év Legjobb Könyve díjat Fekete Vince *Vak visszhang* című, válogatott és új verseit tartalmazó kötetének ítélte oda, a 2016. évi Könyv Nívódíjban pedig Száraz Miklós György *Apám darabokban* és Szentmártoni János *Szomjúság* című regényét részesítette. Összeállításunkban a három kötet méltatásait tesszük közzé.

A Nyugat nagy alföldi költői, Juhász Gyula és Kosztolányi, s az erdélyi Dsida Jenő bánatának felhajtóereje emeli a *Film* című, nagy terhekkal könnyedén bánó verset, mintha valami hanyag lelkület hozná létre, pedig az *Ének a semmiről* „minden mindegy” szomorúsága hatja át. Ennél viszont nyomasztóbb Nagy László *Menyegzőjének* parafrázisa, a *Hőkamera*. A székely lakodalom, elvesztve minden etnográfikus mentségét, ordenáré murivá fajul. Nagy László még menti az új párt, tengerhez fordítja: „itt állunk párban... összeesküdve örökre a jóra, igazra, gyönyörűségre”. Ebben a másik lakodalomban az új pár a kultúrház színpada előtt ül, háttal a zenekarnak, az evés, ivás, paráználkodás, a menyasszonytánc nagy nászajándék-vetélkedése centrumában. A züllött csujgatások majdnem kitöltik az egész nyelvi közeget. Miközben a Pokol valamelyik bugyrában jártunk, nem felejtjük el: Fekete Vince a szeretet poétikáját műveli. Még ilyen naturalista nyíltsággal is. De egyértelműen azokban a ciklusokban, ahol a létezés drámáját és tragédiáját mormolja olyan halkán, hogy a feszültség alatt a robbanás közelségét érzékeljük a természeti környezetben. S megállapíthatjuk, mostanában milyen ritka, s milyen nagyszerű természeti költészetet művel ő.

Ezt igazán akkor fogtam föl, mikor végigvezetett territóriumán Csikszeredától Kézdivásárhelyig, a Nyerges-tetőn és a Bálványoson át a Szent Anna-tóig, a *Védett vidék* és a *Vak visszhang* ciklusok világán. Ahol személyes, mégis a kívülálló szerepében mutatkozik. S egyszersmind az teszi varázslatossá válogatott verseinek kötetét, hogy valami titok tapad az olvasóra, kezdve a versírás titkától egészen az élet bevallhatatlan történetéig, mindennapi szóhasználattal, mégis a népnyelv komolyságát és nagy kifejező lehetőségeit kihasználó előadásban. Az imádság, a könyörgés, a hála bensőséges alázatától a rettenetes tragédia megdöbbenően szép feloldásáig. Mint ahogy az ember föloldódik végül az anyag mélységeiben.

Ezek után összefoglalva mondhatom: Fekete Vince modern költészetet teremtett anélkül, hogy az örök emberi értékeket tagadta vagy mellőzte volna. És olyan kifejezési formát talált, amellyel új, szokatlan értelmet ad tartalmainak. A kötet után megjelent *Cété* című verskompozíció olvastán végképp nyilvánvaló, mennyire meggyőző ez a teljesítmény. Mint a tárgy aprólékos rétegvizsgálata, fölnagyítja a részleteket, akár tájból, akár lelki eseményből vagy kisvárosi életből erednek. Mozaikban kapjuk a többféle változatot

magában rejtő, a tudatunkban összeálló egészet. Akár egy nagy szerelmi regényt is. Végül magkockázatom a kijelentést, hogy Fekete Vince annyira hű a tájhoz, természethez, szülőföldjéhez, népéhez, hogy akár XXI. századi népi írónak is lehetne nevezni.

Ágh István

Száraz Miklós György: *Apám darabokban*

Be kell vallanom: a felkérés, hogy én, az amatőr laudáljam ezt az impozáns regényt, megrémített. Hiszen én – tépelődtem – még a laudáció pontos (műfaji) meghatározását sem ismerem!

Éloge, dicséret – mondja róla házi bibliám, a kis Larousse. „Akadémiai emlékbeszéd” professzorom, Eckhardt Sándor szerint – ám ez ellen, gondolom, maga a díjazott is tiltakozna. Hiszen Száraz Miklós György mindnyájunk szerencséjére fiatalon és egészségesen itt él velünk.

Elvetem tehát ezt a definíciót is, csakúgy, mint a „dicsőítő beszédhez” hasonló felsőfokokat. Annál is inkább, mert én ma itt olyan íróról szólok, akit megismertetni (és megérteni) minden méltatásnál fontosabb.

Száraz Miklós Györgynek 1997 és 2016 között fél tucat regénye látott napvilágot. Egyik-másik több kiadásban, az olvasók tehát kezdik felfedezni maguknak a Száraz műhelyéből kikerülő különös, rendhagyó történeteket.

De vajon felfedezte-e őket a szakma? A minden újra fogékony Szegedy-Maszák-féle irodalomtörténetben még csak említésre sem kerül írónk neve.

Ami engem illet, jómagam is csak későn, a Magyar Napló kiadásában megjelent 2014-es *Az év novelláiban* fedeztem fel Száraznak *A vak jósnő* című írását. Ez az *Elpatkolsz szívem, mint a pinty* című kötetének első, sornnyitó novellája is. Utána egymást követik – mint akkor írtam – „a hátborzongató, félelmetes fantáziák, egy csapongó képzelet (szörny)szülöttei.”

Irodalmunkban – folytattam – szokatlan ez a hang. „Sokszor még a vájt fülű olvasó sem tud vele mihez kezdeni. Száraz szeret a távoli múltban kutakodni, idegen népek között, ismeretlen földrészekben. Mintha a mi köldöknéző provincializmusunkat próbálná lerázni magáról!”

Eredményesen: írásművészete rejtélyes, enigmatikus, ám mégsem érthetetlen. »Visszafelé járja a táncot« – mondja valakiről, aki azt állítja, hogy megölte az egyetlen lényt, akit szeretett...”

Az olvasó lassan megérti, hogy a történet nem fantázia. Az elbeszélő jegyesét valamikor réges-régen megölték. Ő pedig azóta is egy kocsmában motyogja tovább ezt az esetet.

„Valami ilyesféle mesemondó a mi emberünk” – így fejezem be a régi recenziót. Kár, hogy mi nem csípjük (nem értjük?) az ilyen rendhagyó történeteket.

*

Azt mondtam: idegen népek között, ismeretlen földrészekben? De ne értsük félre! Szerzőnk nem valami-féle egzotikummal traktálja a nosztalgizáló olvasót. Nála magyarabb író keveset ismerek. Egy másik regénye, a 2001-es *Lovak a ködben* egy felvidéki kislány története, aki útnak indul, hogy felfedezze az anyaországot, és aki immár felnőtté válva, egy magyar Bildungsroman hősnőjeként tér haza.

Figyeljük meg: mint majdnem minden művében, Száraz kívülről lát és láttat minket. Ha ez egyáltalán lehetséges, egyszerre érzelmesen és tárgyilagosan. Egy életérzés megfogalmazója: „Hazamegyek” – mondja a *Lovak a ködben* narrátora. „Bárhol is legyen az, ahol szeretteim és barátaim élnek... otthonomnak érzek minden ilyen helyet.” Ám *Az Ezüst Macska* (1997) mégiscsak egyetlen város, az imádott Selmechánya története.

Ezen a ponton elmondom két – szerintem fontos – észrevételemet. Az egyik: hogyan, hogyan nem? Írónk érintetlenül átvészelte a posztmodern korszakát. Történeteket ír, egészben vagy darabokban, idézem: „hagyja, hogy a történet úgy kóvályodjon elő a ködből, mint hangya a ráfröccsent por alól... szeretlenül és elbizonytalanodva” talán, de mindig élvezetesen.

Másik megjegyzésem: Száraz Miklós György nem tartozik egyetlen mai gittegyeletünkbe sem. Az Egészről és az Egésznek szól minden sora. Még akkor is, ha ebből az alapállásból nem sok előnye származik. Annyi mindenesetre, hogy bátran, minden öncenzúra nélkül kimondhatja nemcsak a tiltott szavakat, de mindent, amiről mi, többiek óvatosan hallgatunk.

„Én még a románok történelmét is szeretném megismertetni a gyerekeimmel” – mondja egy fiatal tanárnő. „Hogy ne szöröstalpúzzanak, miközben nem tudják, mi az, hogy Székelyföld. Mi az, hogy Kolozsvár. Legyenek tisztában azzal, hogy a határainkon túl milliók élnek... Magyarok! Tudom, hogy semmit visszacsinálni nem lehet. De azt talán el lehetne érni, hogy ezek a milliók magyar iskolában, magyar nyelven tanuljanak. Hogy ne akarják mindenáron meg-

alázni, megfélemlíteni, beolvasztani, elüldözni, kicsinálni őket!”

*

Utólag könnyű kijelenteni, hogy egy író művében mi a csúc. Én ezt Száraz Miklós György *Apám darabokban* című díjnyertes regényéről nem merném *ex cathedra* kijelenteni. Már csak azért sem, mert ettől az ifjú szerzőtől elvárjuk, hogy – remélhetőleg hosszú és eredményes pályafutása alatt – még sokszor felül fogja múlni önmagát.

Mégis mi az, amit ma itt tartunk a kezünkben? „Cirkuszregényt? Ügynökregényt? Szerelemregényt? 56-os regényt?” Nem én, a fülszöveg teszi fel ezeket a kérdéseket. Levél- és naplóregényt, minden bizonynyal. Apakönyvet, mondanám, ha nem csépeztük volna el annyira ezt a meghatározást. Apakönyvet – az édesanyának.

Vagy egyszerre mindezt? Döntse el az olvasó. Száraz Miklós György regényéről ezentúl úgyis csak az olvasó beszélhet. Az arra legilletékesebb.

Egy utolsó megjegyzés, amit még – kéretlen prókátor és felkért méltató – megkockáztatok. A mi irodalmi életünkben nem a remekművek hiányoznak, hanem – sokkal inkább – az önismeret. A képesség arra, hogy felismerjük a szemünk láttára születő remekműveket.

Nem a nyugati mintákat majmoló utánérzések (mi szüksége lenne ezekre a világnak!), hanem az olyan történeteket, amelyeket csak mi tudunk megírni itt, a Kárpát-medence alacsony égboltja alatt. Mindazt, amit nekünk kell elmondanunk a nagyvilág (szerencsésebb?) népeinek.

Ezekről ne vennénk tudomást? Szerencsére van példánk az ellenkezőjére is. Mint például Száraz Miklós György remekműve, az *Apám darabokban*, amely az új évezred egyik első magyar nagyregénye.

Ferdinandy György

Szentmártoni János: Szomjúság

Amikor az ember hozzáfog egy könyv olvasásához, öntudatlanul is keresni kezdi a kapcsolódási pontokat a saját életéhez. Szentmártoni János *Szomjúság* című regényének öreg írója kap egy sporttáskányi dokumentumot azzal a céllal, hogy írja meg belőle két ember életének a történetét, hogy a köddé vált költő valahogy magára ismerjen, és visszajöjjön. Erről eszembe jutott, hogy én is kaptam egyszer egy naplókkal telezsúfolt vastag szatyrot egy, az élők sorából már

eltávozott barátom özvegyétől. Ő nem kért semmit, csak rám bízta ezt az anyagot. Ha el merem olvasni, és bölcsen viszonyulok hozzá, a javamra lesz. Ebből az anyagból egy 1985-ben keletkezett részletet idézek, mert... Érteni fogják. „Kimaradt sok minden. Kimaradt a nyár. Majd pótolom? De mikor pótolom az életem?” Ez a csontig hatoló szomjúság (bocsánat a képzavarért) megidézi Szentmártoni János könyvét, ami az életszomj könyve, a meg nem élt élet iránti vágy könyve, ahogy maga a szerző is vall róla Bíró Gergelynek.

Még egy idézettel muszáj előhozakodnom, hogy érzékeltessem a könyv belső magját, amely mindvégig anyaggal és energiával táplálja a szöveget. Elias Canetti Nobel-díjas író feljegyzéseiben találtam: „Aki-ben nincs nyílt seb, olyan, ami állandóan vérzik, azt nem tartom írónak. Megengedem, hogy büszkeségből elrejtse, ha nem akarja, hogy sajnálják, de legyen neki.” Ezzel már tényleg a dolgok közepébe jutottunk. A személyiség középpontja felé fúrunk, pedig fáj, megkettőzött fájdalommal. Egyrészt maga az út, a mélybe hatoló eszköz útja is fáj, és a fáj a seb is, amely eleve ott lüktet a mélyben. „Senki ne szégyellje a maga történetét” – szerepel a regényben. Ez a kicsit heroikus, de hiteles mondat teljességgel igaz a könyvre.

Azzal kezdtem, hogy a saját életemre vonatkoztatással szoktam olvasni a könyveket. Ez nem mindig sikerül, de Szentmártoni János regénye – bár nem egy generációhoz tartozunk – erős impulzusokkal szólaltatja meg a bennem felhalmozódott emlék- és tapasztalat-tömeget. A világmegváltó tervekkel áthatott ifjúkor, a versekben élés annyira az enyém is, mint a regény szerzőjéé. A könyvbéli költő, aki amúgy rendkívüli módon hasonlít magára a szerzőre, a verset úgy látja, mint egy erősebb létet, amelynek a közelében lenni igazabb, autentikusabb létet ad neki is. De az önsorsrontás, a szeszek, mámorok hajszolása is együtt jár a versek magashegyien tiszta világával, amit végül mindig a világ keserűségére való „rájózanodás” zár. És góg is van benne, a magunk sorsának, világszemléletünknek a kivételességébe vetett hit, vagy inkább hiedelem, amelyhez kegyetlenül kapcsolódik, hogy másokét viszont nem látjuk hitelesnek, sőt, kifejezetten partikulárisnak gondoljuk. Kegyelmi pillanatokban áttörhetők a falak, átjárhatók a határok, de aztán mindig minden elválasztó kordon visszaépül, mintha a dolgok természetes rendje a magány lenne.

Érdeemes fölidézniem első találkozásomat a könyv írójával. 1998-ban történt, amely mindkettőnk életében fontos esztendő volt. Neki is, nekem is született egy lányunk. Neki az első, nekem a harmadik. És ugyanaz a kiadó, a békéscsabai Tevan adta ki János második kötetét és az én második kötetemet. Friss könyveink adták az apropót a beszélgetéshez, és a kiadó ösztönzésére találkoztunk egymással, ha jól emlékszem, egy közös könyvbemutató előkészítése érdekében. Mit mondjak, két nehezen megnyíló ember ült le egymással beszélgetni egy Kis-Duna-parti vendéglő asztalához. A részletekre ennyi év távlatából nem emlékszem, csak arra, hogy az eszmecsere kissé elfogódottan indult.

Hálát adok a sorsnak, hogy a dialógus, az egymásra figyelés azóta is megmaradt, sőt, megerősödött közöttünk. Az évek múlásával annyit megéreztem, megsejtettem, hogy mély seb vérzik ebben az emberben, ami bizonyos értelemben fogságban tartja. Ezért is örültem meg annak, amikor évekkal ezelőtt megtudtam, hogy regényt ír. Tiszta szívemből kívántam neki, még ha nem is mondtam ki, hogy képes legyen rá, hogy meg tudja nevezni, testet tudjon adni mindannak, ami egész lényét irányítja, talán még azokban a percekben is, amikor szellemesen, udvariasan és fegyelmezetten beszél irodalomról, könyvekről, számára fontos emberekről.

Milyen történet, és mennyire történet a Szentmártoni Jánosé? A történetről, az elmesélhetőségről kialakult vélekedéseinket a XX. századi nagy írók közül néhányan alaposan felforgatták. Az ő narratívájuk akkor is jelen van, ha újabban megint sok, a történet, a történetmondás eredeti jelentéséhez és funkciójához visszanyúló irodalmi mű születik. Szentmártoni János könyvében ez akként érvényesül, hogy a névvel meg nem jelölt szereplők története nem lineáris, hanem körkörös, spirális, de emellett megszakítottságokkal és újrakezdésekkel tagolt történet. Nem lehet véletlen ötlet, hogy a kéziratot egyszer egy váratlan szélroham fölkapja az író asztaláról, és szétszórja a kertben. Az anyaggal való küszködés ily módon tényleges fizikai formát is ölt, hiszen a fájós derekú öregember számára a hajlogtatás, a kéziratlapok összeszededegetése nyilván komoly megterhelést jelentett. Viszont azzal, hogy az átmeneti időre elveszett kéziratlapokat vissza tudta szerezni, megerősödött benne a késztetés, hogy a vállalt feladatot elvégezze.

Az olvasó sokszor azt érzi, hogy a szereplők a látványos előrehaladás – úgymint gyermekük megszü-

letése, a közös otthon megteremtése, a házasságkötés – ellenére is mindig ugyanott tartanak. Magányuk kellős közepén, ahol dideregve reménykednek abban, hogy egyszer majd megadatik számukra önmaguk és a másik megértése. És talán együtt maradnak akkor is, ha ez bekövetkezik.

Szentmártoni János könyve a görög sorstragédiákra emlékeztet, átjárja valami ismeretlen mitologikus áramlat, amely nem sodorja el a szereplőket, sőt, fölerősíti körvonalait, sziget-voltukat. Csupa átok, áldatlanság, keresés, viaskodás démonokkal. „Kétségbeesetten élek.” Megrendítő, hogy mennyire tisztán fogalmaz a szerző, hogy a megvalósult állapothoz magától értetődően hozzáteszi a potencialitást: „Azok is mi vagyunk, amiket nem teszünk. Amiről álmodunk. Amit szeretnénk.” A *van* és a *nincs* tehát kéz a kézben járnak. A két kéz tartja is, de marcangolja is egymást. „Bizalomtalanság.” Ez mindenképpen a regény egyik kulcsszava, ami egymagában egyesíti előbbi állításomat a *van* és a *nincs* gyötrelmes együtt-járásáról.

A könyv egységes atmoszférájához szervesen hozzátartoznak azok a jelenetek, amelyek látszólagos epizódként erősítenek rá a szereplőkről kialakult képre. Az elhagyatott gyár területén megidéződő látomásos helyzet a nagyon is valóságos sérülésekkel, vagy a feleség gyerekkorában a cseresznyefán átélt, szinte a világvégét megidéző vihar, amelyből mintha a gondviselés menekítette volna ki. Mindkettő a megmenekülés apoteózisa, s ezáltal sokkal fontosabb helyet kapnak a mű egészében, mint epizód-jellegük indokolná.

Szentmártoni János költői regényt írt, szövege sok helyen kifejezetten metaforikus, de a történet elevenen lüktet benne, a külső és a belső utazásra egyaránt kapunk menetjegyet a szerzőtől. Az úti eszköz egyértelműen hajó, de legalábbis egy bárka. Érdeemes részt venni ezen az utazáson, mert megvilágosodás ígérkezik, mire „kiszállunk” az utolsó fejezetből, amely szokatlan módon a „Kezdet” címet viseli. Mondanom sem kell ezek után, hogy az első fejezet címe pedig az, hogy „Vége”.

Regényírot avatunk ezzel a könyvvel, de nem vesztettük el a költőt sem, ebben biztos vagyok. Elsőre talán kegyetlennek tűnő gondolattal szeretném zárni a regény méltatását. Én további szomjúságot kívánok Szentmártoni Jánosnak, mert az a szomjúság, amely ilyen intenzív és emlékezetes műben nyilvánul meg, mindannyiunknak – neki is, az olvasóknak is – a javára szolgál.

Filip Tamás